

Произведен анализ стихотворных текстов Р. Десноса на примере сборника поговорок «Рроз Селави», циклов «Омоним» и «Отварной язык». Выявлены такие основные приемы как использование омонимов, игры слов, каламбуров, игры с речевыми и литературными клише, игры созвучий и лексических повторов.

Литература

1. Андреев Л. Г. Сюрреализм: История. Теория. Практика. – М., 2004.
2. Балашова Т. В. Французская поэзия XX века. М., 1982.
3. Пинковский В. И. Поэзия французского сюрреализма. Проблема жанра. Магадан, 2007.
4. Румянцев Д. В. Творческая эволюция Робера Десноса: поэтика «общих мест» : диссертация кандидата филологических наук. М., 2010.

ЭКЗИСТЭНЦЫЙНЫЯ МАТЫВЫ Ё АПАВЯДАННІ М. СТРАЛЬЦОВА «СВЕТ ІВАНАВІЧ, БЫЛЫ ДОНЖУАН»

Н. Дз. Краснова

Філасофія экзистэнцыялізму (лац. *existentia* – існаванне) шукае сэнс у чалавечым быцці. Паняцці “асоба”, “выбар”, “сэнс існавання”, “адзінота”, “смутак”, “пакута” і інш. збліжаюць філасофію экзистэнцыялізму з мастацкай літаратурай, якую невыпадкова называюць “чалавеказнаўствам” [1, с. 406]. Матывы асабістых пошукаў сябе ў свеце вельмі ярка выяўляюцца ў прозе Міхася Стральцова. Апавяданне «Свет Іванавіч, былы донжуан» вылучаецца фігурай галоўнага героя, які не можа быць шчаслівым без душэўнай гармоніі, кахання, паразумення з іншымі людзьмі, а значыць, з грамадствам у цэлым.

Апавяданне напісана ў 1965 г. і напоўнена прыкметамі таго часу, сярод якіх пачутая героем фраза з папулярнай песні:

«Но пока наоборот:

Только черному коту и не везет» [2, с. 146].

Такім “чорным катом”, якому не шанцуе, апынуўся галоўны герой апавядання. Ён вучыцца ў аспірантуры ў сталічным Мінску. Твор несумненна знакавы і часткова аўтабіяграфічны. Як лічыць Т. Шамякіна, «апавяданне “Свет Іванавіч, былы донжуан”, думаецца, адлюстроўвае душэўны неспакой самога аўтара» [3, с. 22]. Герой Стральцова – Свет Іванавіч, Жэня, як і сам пісьменнік, яркі прадстаўнік свайго часу, “вясковец у горадзе”. Мінск і для персанажа, і для пісьменніка не родны горад. Аўтар нібы пад мікраскопам разглядае жыццё, паводзіны, настрой свайго героя і «даследуе яго складаны характар, паказвае, як чалавек спрабуе пераадолець свой душэўны крызіс, душэўную неўладкаванасць. Разам з тым пісьменнік вызначае акалічнасці, што спрыяюць гэтай

хваробе» [3, с. 22], – дэпрэсіўнасці ў самапачуванні. Аб’ектыўнымі прычынамі для яе не ў апошнюю чаргу былі абставіны ўрбанізацыі 1960-70-х гг., калі моладзь з беларускамоўнай вёскі прязджала па лепшую будучыню ў горад з яго навукай і адукацыяй найперш на рускай мове, і ў гарадской культуры для традыцыйных каштоўнасцей і традыцыйнай псіхалогіі трэба было знаходзіць новыя формы існавання.

Жэню, як некалі і самому Стральцову, не хапае побач тых верных сяброў і знаёмых, з якіх *«нехта павінен быў першы сказаць: “А памятаеш?..” І больш нічога»* [2, с. 146]. Яму патрэбна зараз, каб тут, у чужым горадзе, хтосьці сказаў яму тыя добрыя словы, бо без іх ён так і застанеца жыць успамінамі. Вялікі Горад зрабіў яго адзінокім, вечна сумным і нават вартым жалю: *«Я адчуваў сябе бездапаможным, як сляпое кацяня. Мае трыццаць год адцягвалі мне плечы»* [2, с. 147]. Бездапаможным ён адчуваў сябе яшчэ і таму, што да сваіх сталых гадоў так і не знайшоў трывалага месца ў жыцці, не знайшоў і чалавека, з якім адчуваў бы надзейную, даверлівую душэўную блізкасць.

Між тым абодва, аўтар і яго герой, здаецца, маюць усё неабходнае для шчасця. Яны маладыя інтэлектуалы, гуманітарыі, філолагі: *«Я чытаў тады французскія раманы. Эміль Бландэ, Люсьен Рубампрэ... Галантны век, дасціпнасць. І скепсіс. “Страчаныя ілюзіі”... Я чытаў тады замежныя раманы»* [2, с. 146]. Абодва яны іранічныя і нават самаіранічныя: *«Мне трэба, вельмі трэба вучыцца цярплінасці»*... [2, с. 150]. Але тая іронія не надта дапамагае ім у жыцці. Стыль, мова твора таксама вельмі жывыя і неспакойныя. Вечнае хваляванне, турбота аўтара і яго героя трымаюць чытача ў складаным стане неспакою.

Жэня – прыемна мяккі чалавек, прыгожы душой, некалі шчаслівы і гарманічны, але Вялікі Горад аказаў яму дрэнную паслугу. Жорсткасць і чэрствасць сталі цяпер яго вернымі спадарожнікамі і світай: *«Там, у кафэ, некалі пазнаёміўся я з афіцыянткай, з якой ледзь не закруціў быў раман. Але ў той афіцыянткі былі халодныя, незразумела халодныя рукі; праз увесь першы вечар, калі мы пайшлі з ёю ў кіно, я не змог адагрэць іх. І я збег ад яе, а пасля і блізка баяўся падыходзіць да таго кафэ. Мне было і прыкра, і нядобра, і сорамна. Прыкры ўспамін»* [2, с. 168]. Чытач заўважае, што рэфлексіўнасць героя надзвычайная: ён звяртае ўвагу на кожную дробязь і востра на яе рэагуе, прычым ён вельмі крытычна ставіцца да сябе.

Кожнаму чалавеку складана пагадзіцца з імклівацю часу, які забірае сілы і маладосць, але герой Стральцова абвострана, нават хваравіта адчувае сваё старэнне. І як на зло яму на вочы трапляюцца юнакі, падліваючы масла ў агонь, і на іх фоне ён адчувае сябе нашмат горш: *«У тэлефоннай будцы былі двое, і я ненавідзеў іх... Гэты вечар я ненавідзеў усіх, каму было семнаццаць, дваццаць год – не болей»* [2, с. 145]. Ён

закаханы ў тую, што амаль на дзесяць гадоў маладзейшая за яго, і яна ў гэты злашчасны вечар была акружана гэтымі непрыемнымі герою дзевятнаццацігадовымі «супернікамі»: *«Дзесяць год – высакаватая сцяна, і ёй, Ларысе, трэба станавіцца на дыбачкі, каб падаць праз яе руку»* [2, с. 152 – 153].

Ён заўсёды ў пошуках. Шчасця, выратавання, дапамогі, гармоніі... Ён у пошуках насуперак расчараванням і тузе. Ларыса, несумненна, магла б дапамагчы яму, але разам з ёй у яго жыцці з'явілася і няўпэўненнасць: *«Можжа я нават думаў, яна [Ларыса. – Н.К.] – маё выратаванне. Маладосць, шчырасць, непасрэднасць, чысціня. Што з яе дапамогай усё гэта вярну сабе і я. І абнаўлюся разам з ёй»* [2, с. 153]. Але яго рашучасць скаваная страхам быць зняважаным моладдзю, няўпэўненасцю ў сабе. На жаль, ніхто яшчэ не прыдумаў такога месца, дзе любы жадаючы мог бы выратавацца ад уласных непрыемных і разбуральных думак: *«Я перайшоў на той бок вуліцы, дзе было менш людзей і магазінных вітрын, і агні ліхтароў пад невясёлай шпалерай цёмных ліп пазначылі мне дарогу дамоў, да пустой кватэры, якая не абяцала нічога, акрамя адзіноты, і два разы я прыбіваўся да людскога гурту на тралейбусных прыпынках, проста каб пакурыць, і зноў ішоў...»* [2, с. 148].

Жэня, зразумела, такі на свеце не адзін. Вядома, у гэты злашчасны вечар сам-насам з пачуццём безвыходнасці засталіся сотні чалавек, і наступны эпізод толькі даказвае гэту думку.

Дома яго чакала цішыня, здаецца, як і заўсёды. Але нечакана гэту цішыню разбурыў тэлефонны званок. На тым канцы провада аказаўся маленькі хлопчык Лёня, які, як і галоўны герой, застаўся дома сам на сам з сабой і сваімі думкамі. Ён такі ж адзінокі. Вядома, кожнаму хацелася б паглядзець на сябе ў іншым ракурсе. Галоўнаму герою тут пашанцавала. Маленькі Лёня атрымаўся своеасаблівым «люстэркам», у якое давялося паглядзець герою. Яму нават вельмі спадабаўся гэты хлопчык. У размове з ім Жэня, здаецца, адчуў адказнасць за яго настрой: *«Такая гэта атрута – дарослая туга»* [2, с. 155]. Яму не хацелася, каб маленькі сумаваў, яму хацелася падбадзёрыць яго. Але ў большай ступені яму хацелася падбадзёрыць самога сябе. Свет Іванавіч сутыкнуўся з маленствам у першаснай яго праяве, у размове з дзіцём, а ён жа так марыў пра дзяцінства, і, на жаль, яму ніколі не будзе дазволена зайсці туды, пра што Стральцоў напісаў і ў вершы: *«Хачу я з тым, з маленства хлапчуком, // Свае гады ў дарозе пераняўшы, // Спаткацца. Таргане ён плечуком, // Святло вачэй насустрач разаслаўшы. // Ступлю туды, на тую паласу // Таго святла, хоць нельга двойчы рэчку, // Філософ кажа, перайсці. Нясу // Туды не стогн, не боль, // Тым больш – не спрэчку. // Ні ў чым, ні ў чым ён тут не вінават, // І я яму ніколечкі не*

вінен. // *Хачу пабачыць толькі той пагляд, // Яго пагляд, – я помню, быў ён сіні. // І ўсё, і ўсё. Сагрэцца б толькі ім <...>*» [2, с. 341 – 342]. Для маленькага хлопчыка такі ўжо дарослы Яўген знайшоў выратаванне ў сне, але яму самому сон у якасці дапамогі, канешне, не падыходзіў.

Ён іранічна называе сябе «донжуанам». Праз гады сумненняў і блуканняў у пошуках свайго месца пад сонцам герой прыходзіць да высновы, што шлях да самога сябе ляжыць у каханні. Ён, можа, і не ведаў дакладна імя той, хто прынясе яму самае неабходнае душэўнае задавальненне і спакой, якога ён так даўно шукаў, але Жэня спрабуе зноў і зноў. Можа, гэтую ролю ў яго жыцці адыграе Эма? У той самы вечар, калі ён супакойваў маленькага Лёню, Жэня ведаў, што будзе рабіць пасля: «*Эма <...>, я ўжо ведаў, што паеду сёння да яе*» [2, с. 157]. У Яўгенавых успамінах Эма засталася толькі ў прыемных момантах, яна была адзіным чалавекам, з якім ён мог бы пагаварыць і пра восень у вёсцы, і пра збор ураджаю. Але, на жаль, яна, як і кожны чалавек, як і сам Жэня, перамянілася з узростам і вонкава, і душэўна (а можа, гэта таксама злы жарт Вялікага горада?): «*Яна намажнела, але нейкай той знябытлівай, сіратлівай намажнеласцю, што кладзе на чалавека адбітак не зразумелай нават яму самому трывогі і разгубленасці. І яшчэ гэтае плацце <...> было трохі зашырокае і неяк па-няўкладнаму апрошчвала, зблагжала яе. Мяне брала шкадаванне*» [2, с. 166 – 167]. Жэня ізноў востра перажывае момант адчужанасці, разумее, што Эма – не паратунак, хутчэй ёй і самой патрэбна падтрымка. І ён абяцае ёй і сабе, што зойдзе да яе другім разам. Здаецца, дзяўчынай яго жыцця мусіць быць юная Ларыса. Ён называе сябе “былы донжуан”... А, можа, менавіта так, бо ён ужо знайшоў сваё сапраўднае каханне?

А. Сямёнава пісала: «*Міхась Стральцоў, па-мойму, якраз з тых мастакоў, што ўспрымаюць свет ва ўсіх яго суладдзях і няўладзіцах, не ўмеюць спакойна і звонку сузіраць, абавязкова прапускаюць праз свой унутраны свет і ўнутраны свет герояў усе калізій быцця*» [4, с. 66]. Сапраўды, праз вытанчаны псіхалагічны аналіз, у якім спалучаецца паказ знешняй падзейнай плыні і ўнутранай плыні думак і пачуццяў, праз рэфлексію персанажа і змену пунктаў гледжання (вачыма дарослага і вачыма дзіцяці), М. Стральцоў адлюстроўвае жыццё як драму экзістэнцыі: чалавечага існавання ў тых часе і прасторы, дзе зусім няпроста знайсці гармонію, узаемаразуменне, сацыяльную раўнавагу.

Літаратура

1. Баршчэўскі Л., Васючэнка П., Тычына М. Экзістэнцыялізм // Беларуская літаратура: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы. Мінск, 2006. С. 405 – 407.

2. *Стральцоў М.* Смаленне вепрука // Выбранае: Проза, паэзія, эсэ / Прадм. А. Адамовіча. Мінск, 1987. С. 145 – 173.
3. *Шамякіна Т.* У пошуках гармоніі // На лініі перасячэння: літ.-крыт. нататкі. Мінск, 1981. С. 3 – 33.
4. *Сямёнава А.* Шлях да самога сябе // Гарачы след таленту: літ.-крыт. эцюды. Мінск, 1979. С. 64 – 87.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ПЬЕСЫ В. СИГАРЕВА «АГАСФЕР»

В. И. Кузьмич

«Агасфер» (2006) является одной из самых известных пьес В. Сигарева, но, к сожалению, практически не изученных. Попытаемся выделить основные особенности художественной структуры этой пьесы.

Предваряет текст произведения эпиграф, поясняющий читателю значение библейского героя – вечного жида Агасфера, изгнанного и отвергнутого скитальца. Драматург дает свою трактовку этому герою. Если в библейском сюжете Агасфер грешен, за что и был наказан, то у В. Сигарева он является жертвой социума.

Пространственно-временной континуум пьесы включает топос Дома, где происходят события. В ремарке отмечено: «Квартира Цветковых. Двухкомнатная. Маленькая. Проходная. Кухня три на два с половиной» [1, с. 103]. Драматург подчеркивает социальный статус семьи, ее быт. Дополняют это пространство такие локусы, как магазин и тюрьма, накладывая дополнительные оттенки перцептуальности. Как видим, место в данном случае локализуется, а время выстраивается ретроспективно. Мы узнаем о прошлом Андрея и его настоящем. Данная временная форма показывает поступательное движение от прошлого к настоящему и будущему. Однако будущее здесь лишь намечено: Андрея вновь арестуют, и свет он видит лишь в потустороннем мире. Его мечта о счастливой жизни в родном доме оборачивается трагедией. Вместо Дома он попадает в анти-дом, родные ему люди оказываются равнодушными и алчными.

В. Сигарев выстраивает систему персонажей по принципу антитезы: семья – анти-семья, «Андрей – семья» и шире «Андрей – социум». Семья Андрея, состоящая из пяти человек, встретила его настороженно: появился «лишний рот». Мать, отец, сестра поданы драматургом в отрицательном ракурсе. В доме нет мира и уюта: царят развал, постоянные драки, скандалы. Домочадцы явно демонстрируют девальвацию нравственных ценностей. Семь лет назад, когда Андрей покинул их и оказался в тюрьме, все выглядело иначе. В настоящем обстоятельства в доме заставляют Андрея сознательно идти на преступление. Он грабит магазин и деньги швыряет на стол. Сестра Светка воспринимает этот поступок брата одобрительно.